

מעדני אשר

שאלות וחקירות בענייני פרשת השבוע

י"ל ע"י מכון "מעדני אשר" בית שמש

פנינים נפלאים

במשנתו של רבינו האור החיים הקדוש זצוק"ל

האם יש איסור ללמוד תורה בלא שמחה?

הנה האור החיים הקדוש בפרשת עקב על הפסוק ז' י"ב "והיה עקב תשמעון" כתב חידוש גדול אין והיה אלא לשון שמחה כמו שבאר במדרש נתכון שצריך שילמוד התורה בשמחה ולא בעצבון כי דברי תורה אסורין לאבל י"ד סימן שפ"ד

הנה מדברי קדשו אנו למדים דבר חדש דטעם האיסור לאבל ללמוד תורה הוא משום שאינו יכול ללמוד בשמחה ואסור ללמוד תורה בלא שמחה.

יש להקשות: מדוע דברים הרעים מותר ללמוד ולהרבה פוסקים לא רק שמתור ללמוד עיין שו"ת דברי יציב אור"ח סימן רמ"ד אלא שיש לו נמי חיוב ללמוד בדברים הרעים וכי זה אינו תורה.

נראה לתרץ: דעל דברים הרעים מעיקרא ליכא עלייהו דינא דילמד בשמחה, דכיון דלא שייך שילמד האדם בשמחה ליכא חיובא עליהם.

מדוע כשלומדים תורה זה נכנס למעיים?

כתוב בפסוק תהילים מ' ט' ותורתך בתוך מעי

יש להקשות: ממתני נכנס תורה למעים, הרי התורה נשמר במוח ובלב.

הנה במדרש פסיקתא דרב כהנא פ"א ס"א א' עשר תעשר מקשה קושיא הנ"ל וז"ל "א"ר אחא בר עולא יש תורה בתוך מעיים, לא כך כתוב על לבם אכתבנה ירמיה ל"א ל"ב אלא אמר דוד יבא עלי, אם ירד דבר בתוך מעיי, עד שלא עשרתי אותו.

ובאור החיים הקדוש פרשת אחרי י"ח ב' תירץ באופן נפלא: מה שנתכוין לומר דוד המלך ותורתך בתוך מעי, הכוונה היא שמרוב דביקותו באדון האדונים יתברך שמו לעד, עד שגם הלב נתהפך לעשות כמעשה הנשמה שבא החפץ בו והתאווה לעשות רצונו יתברך, ואומרו ותורתך בתוך מעי, פירושו לרוב חשק עבודת הקודש עד שמרגיש בלומדו תורת ה' כאילו אוכל וממלא בני מעיו ממזון טבעי.

מעדני אשר: לפי דברי האור החיים הקדוש אפשר להבין את דברי הרמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ד' הלכה י"ג אני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות, וקשה מאמתי התורה נכנסת לכרס, ולפי הנ"ל אתי שפיר.

איך אמרינן בגמ' דביטול תורה אינה עבירה הרי הוא מהעבירות החמורות?

הנה איתא בגמ' ברכות ה' ע"א רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא "יתלה בביטול תורה"

ובאור החיים הקדוש פרשת כי תצא פרק כ"ב הקשה וז"ל נדחקו האחרונים בפירוש דבר זה, בטענת הלא ביטול עון גדול הוא ולמה לא תלה בו עד שלא מצא.

וישוב הדבר הוא: לפי שאין שיעור למה שצריך בעסק התורה כאומרם אבות פ"ב ואין אתה בן חורין להבטל ממנה, והגם שיראה בעיני אדם שעסק, כשיראה יסורין באים עליו באין עון ידע כי כמו שראוי לו לעשות לא עשה ועל זה ענושהו, ובספר מעדני אשר מתן תורה הארכתי בעוד תשעה תרוצים בשם אחרונים.

האם אסור לחלל שבת לחולה שיש בו סכנה שיחיה רק כמה ימים?

הנה האור החיים הקדוש פרשת כי תשא שמות ל"א ט"ו על הפסוק ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת, כתב חידוש גדול בפיקוח נפש וז"ל אימתי אמרתי לך לשמור איש ישראל, אפילו בערך כבוד שבת, דוקא לעשות פירוש באדם שישנו בגדר עמוד לעשות, אבל מי שודאי לא יקום ולא יגיע לשבת לשמרו, הגם שרפואות אלו יועילו לשעות או לימים לא יחלל עליו שבת.

יש להקשות: דהוא נגד גמ' מפורשת דאמרינן בגמ' יומא פ"ה ע"א על הא דאיתא במשנה דמי שנפל עליו הגל וחי מצוה לפקחו, פריך הגמ' פשיטא ומתריך הגמ' דהחדוש הוא אפילו אינו יחיה אלא חיי שעה מפקחין את הגל, חזינן להדיא דאפילו על חיי שעה מחללין שבת, כך מקשה המנחת חנוך במוסד השבת מצוה ל"ב, וכן באוהב ישראל בפרשת כי תשא, וכן בשו"ת מנחת אלעזר סימן ט', וכן בשו"ת בית שער סימן יר"ד סימן שני"ה.

איכא כמה תרוצים

א. האי דינא מחלוקת אמוראים ותליא מהיכן ילפינן דפקוח נפש דוחה שבת, למ"ד בגמ' יומא פ"ה ע"ב דילפינן מאלה המצוות אשר יעשה האדם וחי בהם ולא שימות בהם, א"כ ה"ה חיי שעה מחללין שבת, משא"כ למ"ד דילף מושמרו בני ישראל את השבת, חלל שבת אחד כדי שיתקיימו שבתות הרבה, א"כ דוקא אם יחיה כמה שבתות,

אבל מדברי התוספת יהל"פ ביומא שם לא משמע כן: דהקשה על הא דאמרינן בגמ' כדי שיחיה שבתות הרבה, הרי לעיל אמר הגמ' שאפילו חיי שעה נמי דוחה שבת, ומתריך דשבתות הרבה פירשו שבשעה אחת יכול לעשות הרבה מצוות, ועיין בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סימן ל"ח.

ב. איסור דרבנן התיירו משום חיי שעה וזוהי מייירי הגמ' דפיקוח הגל הוא איסור דרבנן, אבל איסור דאורייתא לא התיירו, וזוהי מייירי האור החיים הקדוש, כי תירצו במנחת חנוך הנ"ל, וכן בדעת תורה הנ"ל.

ג. אם חלה במוצאי שבת ועד שייכנו לו כבר לא יהיה שבת א"כ לא מחללין, אבל חלה בתחילת השבת מחללין שצריך לחיות חיי שעה של שבת, כך תירץ האוהב ישראל פרשת כי תשא.

אבל במנחת אלעזר אורח חיים סימן ט' מקשה על סברא זו: דמה הסברא לחלק.

ד. לחלל שבת האור החיים נמי מודה שמותר אפילו על חיי שעה, אלא מייירי מאחד שרוצה להחמיר על עצמו שלא לחלל שבת, על זה הוא אומר דמי שיכול לחיות חיי עולם אסור להחמיר דחומרא דאתי לידי קולא דמבטל שבתות הרבה, משא"כ בחיי שעה מותר להחמיר על עצמו,

האם בעליו עמו חייב בדיני שמים?

הנה האור החיים בפרשת משפטים כתב דהא דבעליו עמו פטורים לשלם, הני מילי בידי אדם, אבל בידי שמים חייב, אף בבעליו עמו.

יש להקשות: מהא דאמרינן בגמ' ב"מ צ"ו ע"א אמר רבא האי מאן דבעי למישאל מידי מחבריה וליפטר נימא ליה אשקיין מיא דהוי שאילה בבעלים, ואם נאמר דחייב בידי שמים, האיך נתן רבא עצה לעשות כן לכתחילה ולעבור על איסור, אלא ש"מ שאף בידי שמים ליכא איסור, כך הקשה בסל תורה להנאון רבי שאר אריק זצ"ל ב"מ צ"ו.

תירץ הטל תורה: דמה שכתב האור החיים דאף בבעליו עמו חייב בידי שמים, מייירי בנאבד בפשיעה, משא"כ רבא שנתן להם עצה שיהיו פטורים לגמרי מייירי בנאבד באונס, דפטור אף בידי שמים בבעליו עמו, ומסיק דחידוש גדול הוא ולא נזכר בשום פוסק.

מדוע מותר לקבל קרבנות של נדרים ונדבות מגוי? מאי שנא מצדקה שאסור לקבל מהם?

קימ"ל יור"ד סימן רנ"ד דאין מקבלין צדקה מן הנכרים.

ואחד מן הטעמים מבואר בגמ' ב"ב י' ע"ב היא משום **ביושב קציר תשברנה**, וברש"י שם כשתכלה זכות שבידן ויבש לחלוחית מעשה צדקה שלהן אז ישברו.

והקשה האור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון יור"ד סימן רנ"ט ס"ק ד' דמאי שנא מהא דדרשינן בגמ' נזיר ס"ב, חולין י"ג על הפסוק ויקרא כ"ב י"ח איש איש מבית ישראל וגו' אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם וגו', דמהכפילות של הלשון איש ילפינן דעכו"ם נודרים נדבות כישראל, דאיך מותר לקחת מהם, ולא חיישינן ליובש קציר תשברנה.

ומתוך האור החיים הקדוש: כי עיקר טעמא דהא מלתא דכאשר הגוים מביאים חפץ וכדומה לכבוד לשם ולתפארת, שמו של הקב"ה מתעלה ואין בידינו לבטלו נגד רצונו יתברך כמו דכתיב בכל מקום מוקטר מוגש לשמי, ולזה אין למחות שלא לקבל מהם, ואדרבה מתעלית מעלת אומה ישראלית כי מלכם מלך על כל העולם כולו בכבודו, ואיכא הכנעה של ס"א לפני הקדושה, ואז הוי מעלת הקדש, דמט רשע לפני צדיק, משא"כ כאשר בעונותינו מקבלין עניי ישראל מאוה"ע אז הוי בהיפך, צדיק מט לפני רשע, שהקדושה שהם ישראל נצרכין לאומות העולם ומתפרנסים מהם ולזה אסרינן לקבל מהם.

אדם שהרויח כסף האם על החלק שצריך לשלם מיסים אינו צריך להפריש מעשר כספים?

הנה האור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון יור"ד סימן רמ"ט כתב דנראה דאינו מחייב לתת מעשר, אלא אחר שיטול שיעור המס, לא שיתחייב לתת המעשר עליו, והוא צריך לתתו למס, הגם שהוא ריוח לו, הרי הוא נותנו במס, דהויא כצדקה.

ומביא ראיה: מהא דקימ"ל דפאה פטורה מן המעשר, כיון דצריך לתתו אינו נחשב מן המנין, א"כ ה"ה כאן אינו צריך לעשר כיון שצריך לתתו למס אינו מן המנין.

ומקשה האוה"ק דמדוע בהא דנתן **תפלות דף י** עושה צדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו הקטנים, כלומר היתירים על שש שאין חייב במזונותיהם, מבואר דנחשב צדקה גמורה, וא"כ למה הממון שנותנים למס לא נחשב צדקה גמורה כמבואר בט"ז שם הרי כתיב ונוגשיך צדקה.

ומתוך דכוננת הפסוק ונוגשיך צדקה: הכי קאמר דהקב"ה יתחסד עמו להחשיב לו כל הממון שגוזלים ממנו הגוים כאלו נתנם בצדקה, אבל לא אשכחן דנקרא צדקה להדיא כהא דעושה צדקה בכל עת, דמשמע קרא הכי אשרי עושה כו' פירוש שמקיים צדקה האמורה במקומה דהיינו עיקר מצות הצדקה שהוא עושה אותה המצוה בכל עת, וקושטא דמלתא דצדקה קאמר שעושה אותה בכל עת ואיזו היא בהכרח זה הזן כו' משא"כ ההיא דנוגשיך דפרט הכתוב באיזה מציאות קאמר שמחשיב אותו ה' לתת לך שכר עליו כצדקה, ולא כפי האמת צדקה הוא לגבותו מממון הצדקה

מדוע אבל אינו אומר קדיש ואינו מתפלל י"ב חודש שלא יהא נראה שאביו רשע ומדוע הריני כפרת משכבו אומר י"ב חודש?

אייתא בגמ' קידושין ל"א עמוד ב' מכבדו במותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו, לא יאמר כך אמר אבא, אלא כך אמר אבא מרי, הריני כפרת משכבו, ופירש רש"י עלי יבא כל רע, והני מילי תוך שנים עשר חדש, מכאן ואילך ופירש רש"י כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חדש אומר זכרונו לברכה לחיי העולם הבא

והקשה האור החיים הקדוש בראשון לציון יור"ד סימן ר"מ סעיף ט' מאי שנא מהא דפסק ברמ"א יורה דעה הלכות אבילות סימן שע"ו סעיף ד' נהגו שאין אומרים קדיש ותפלה רק י"א חדשים, כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים, כי משפט רשע י"ב חדש, ומדוע מותר לומר י"ב חודש הרי כפרת משכבו שיבא עליו הכל מה שצריך לבא על אביו.

ומתוך האור החיים הקדוש: כיון דדבר זה אין בו איסור אלא ממנהגא אין לנו אלא מקום שנהגו ונדון דידן לא דמי משום דקדיש יתום דהוי בעשרה מיפרסמא מלתא בתמידות וכל זמן שאומר קדיש מורה לנו שאביו כו' משא"כ הא דהכ"מ דלאו מלתא דפומבי לא נהגו.

לומד תורה שעשיר מפרנסו האם מקבל רק חצי שכר ממצות לימוד התורה?
הנה האור החיים הקדוש פרשת כי תשא שמות ל' י"ג ד"ה עוד ירצה, וכן כתב החיד"א במדבר קדמות מערכת א' אות ל"א, וכן בני יששכר חודש סיון מאמר ח' אות ו', וכן בהקדמת הפלאה כתובות סוף אות מ"ג כתב לגבי הסכם יששכר זבולון אשר נותנים חצי כספם לעמלי התורה וז"ל לא שיתנכה מחלק הלומד, ונמצא שכל אחד אין בידו אלא מחצית השכר, לא כן הוא, כי שקל הקודש כפול היה ונמצא כל אחד בידו שקל שלם.

יש להקשות: דבספרו חפץ ה' ברכות ח' ע"א כתב לבאר הא דאיתא שם בגמ' גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מיראת שמים, דהכונה ששניהם עוסקים בתורה, רק הירא שמים הוא צריך לתת לזולת המפרנסו מחלק הנוגע לו בעולם הבא, על דרך מה בצל החכמה בצל הכסף, משא"כ הנהנה מיגיעו, ואין צריך להגיע לשני, כל הטוב הצפון לו לעולם הבא, גנוז לו לבדו, חזינן דסובר דהנתמך ע"י אחרים אין לו שכר שלם של לימוד התורה, מעדני אשר.

יש לתרץ: כשהלומד מוכן לעסוק בתורה בעירום ובחוסר כל, והמחזיקו מקיים מצות צדקה לתלמיד חכם, אבל לא גרם להוסיף בקיום מצות תלמידי תורה של תלמיד חכם, ולכן שכר התורה של התלמיד חכם הזה הרי הוא שכר מושלם כאילו היה לומד ללא תומך, משא"כ בספרו על הגמ' מיירי משני לומדי תורה שאינם יכולים או אינם רוצים להקדיש את עצמם רק ללימוד במצב של עוני ומחסור מוחלט, אחד מהם עוסק חלק מזמנו ביישובו של עולם לצורך פרנסתו, והשני נתמך ע"י אחר, ולולא תמיכה זו היה גם עושה כמו הראשון, שהיה מוריד משעות הלימוד ועוסק לפרנסתו, ובכנה"ג חלק משכר תורתו הוא של המחזיק.

אבל יש הרבה אחרונים שחולקים וסבירא להו שהמחזיק תלמיד חכם, מקבל חצי שכר מהלימוד של התלמיד חכם, וכן התלמיד חכם מקבל חצי שכר.

במהרי"א על התורה פרשת כי תבא מביא בשם הגאון רבי דוד דייטש זצ"ל לפרש את הפסוק בפרשת זאת הברכה ולבולון אמר שמח זבולון בצאתך, וישכר באהליך, דלכאורה קשה, מדוע נקט לשון בצאתך, ולא אמר לשון במלאכתך או בעסקך, אלא כשעושים שותפות אז המחזיק נוטל חלק מהתורה של חבירו, א"כ ביום מחר כי יבואו על שכרם, אז נעשה שמח ומגלה שמקבל חצי מהשכר, משא"כ התלמיד חכם להיפך, בעולם הזה שמח, וביום מחר כי יבא לקבל שכרו וחותנין לו מחצה לתת למי שהחזיקו, חזינן להדיא דהוא דסובר שמקבל חצי.

וכן כתב במשך החכמה על הפסוק בפרשת ויחי "ויהי למס עובד" וז"ל כי עבודתו בתורה, נותן ממנה מס לזבולון שתומך בו.

מדוע במצוות צדקה אסור לבזבז יותר מחומש הרי אין אדם נעשה עני מהצדקה?

אייתא בגמ' כתובות נ' ע"א י' דהמבזבז במצוה אל יבזבז יותר מחמוש נכסיו, וכן פסק הרמ"א יור"ד סימן רמ"ט ס"ק א' ואל יבזבז אדם יותר מחומש במצוות צדקה, שלא יצטרך אדם לבריות.

יש להקשות: מהא דכתב המחבר יור"ד סימן רמ"ז ס"ק ב' וז"ל לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, א"כ מדוע בצדקה יש איסור לתת חומש הא ליכא למיחש שמא יעני, כך הקשה האור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון תענית ט' ע"א.

איכא כמה תרוצים

א. התם מיירי דאין דוחק כל כך לעניים ורוצה לבזבז לא חייבתו תורה לתת יותר, ובכ"ה ליכא הבטחה אין אדם מעני מהצדקה, דדוקא כשיש לו חיוב, כך תירץ האור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון תענית ט' ע"א.

ב. ע"פ מה שכתב הגה"ק מבוטשאטש בספרו ברכת אברהם ע"מ קס"ה דהא דאין אדם נחסר מן הצדקה היינו דדוקא כשנותנה לשם שמים, ולא כשנותנים ע"י התעוררות מאחרים ואפילו אם יתן לשם שמים אע"פ אינו מובטח של יעני, לפי זה א"ש דהמבזבז יותר מחומש מיירי בכל אדם, מעדני אשר, ולפי מה שכתבו בפוסקים דדוקא נותן לעני הגון לא מיעני נמי א"ש.

מדוע נותן הקב"ה כסף לעשיר שיתן לעני ולא נותן מיד לעני?

הנה האור החיים הקדוש על הפסוק אם כסף תלוה את עמי וז"ל בא הכתוב להודיע ולהשיב גם כן לאשר ישאל השואל בראותו כי ירבה כבוד אדם בזוהר לרוב ויאוצרותיו מלאים הון עתק ללא צורך בו ויאמר אדם מה הנה אצרות זה לאדם ללא דבר למה לא הספיק ה' לתת לו מזונותיו הצריכין ולא יצוה זה גדול מיעקב אשר שאל בראשית כ"ה כ' לחם לאכול ובגד ללבוש, הן אמת כי מה שיחסר לאדם מכדי צורכו יש טעם בדבר ליסרו על עונו מה שאין כן אוצרות הון למה לאיש אין לו צורך בהם, לזה הודיע הכתוב כי הסובב דבר הוא אותם שאינם ראויים לקבל חסם לצד מעשיהם כי ה' בחסדו נותן שפע הצריך בריוח לכל איש ואיש די מחסורו והיה כי יחסא אדם ואינו ראוי לקבל פרנסתו בכבוד מאל הכבוד החלק המגיעו לא יטלנו עליון אלא הרי הוא מתקבץ אל מקום אחר ותהיה פרנסתו הלו עם אדם אחר הבא לו דרך שם פרנסתו ויתפרנס בפחיתות ובביזוי כאשר גזר הגוזר בצדק, ויעשה ה' בדרך זה לב' מדות טובות הא' להשתלם אדם בעולם הזה פעלו הרע, והב' כדי שיזכה הנותן באמצעות נתינת צדקה וחסד לרעהו, וזה הוא אומרו אם כסף תלוה את עמי פירוש אם ראתה שהיה לך כסף יתר על מה שאתה צריך לעצמך שאתה מלוה לעמי תדע לך שאתה זה חלק המגיעך אלא חלק אחרים שהוא העני עמך.